

Γλωσσάρι όρων – εννοιών

[Ενιαία παρουσίαση του «Μαθαίνω»]

Άρθρο

Τα είδη των άρθρων

Διάκριση των άρθρων με κριτήριο την πρόθεσή τους:

- άρθρα γνώμης
- δημοσιογραφικά / ερμηνευτικά, πληροφοριακά άρθρα
- επιστημονικά άρθρα.

Κοινά χαρακτηριστικά των άρθρων

- Δημοσιεύονται σε εφημερίδες, περιοδικά, ιστοσελίδες.
- Έχουν τίτλο και συνήθως περιορισμένη έκταση.
- Έχουν επικαιρικό χαρακτήρα, αφορμώνται από την επικαιρότητα, τη σχολιάζουν, την ερμηνεύουν.
- Αναπτύσσουν θέματα γενικού ενδιαφέροντος, συνήθως με απλό και εύληπτο ύφος, αφού στοχεύουν στην πληροφόρηση του κοινού.
- Ειδικά τα επιστημονικά άρθρα δημοσιεύονται σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά και απευθύνονται σε κοινό με ειδικές γνώσεις σε κάποιον επιστημονικό τομέα.

Αφήγηση

Η αφήγηση είναι μια διαδικασία επικοινωνίας με την οποία παρουσιάζεται προφορικά ή γραπτά μια σειρά γεγονότων στον άξονα του χρόνου. Τα αφηγηματικά κείμενα αναπαριστούν εξιστορήσεις πραγματικών γεγονότων (ιστορικές αφηγήσεις, ειδήσεις, μαρτυρίες κ.ά.) ή φανταστικών (μυθοπλαστικές αφηγήσεις, μύθοι, παραμύθια κ.ά.).

Χρονική ακολουθία και σχέσεις αιτιότητας στην αφήγηση

Κάθε αφήγηση οργανώνεται με βάση τον χρονικό άξονα, ο οποίος γίνεται συνήθως ορατός μέσω χρονικών εκφράσεων και προσδιορισμών. Ωστόσο, τα γεγονότα δεν έχουν μεταξύ τους μόνο σχέσεις χρονικής ακολουθίας αλλά και σχέσεις αιτιότητας, δηλαδή το ένα μπορεί να επηρεάζει ή να προκαλεί την εμφάνιση του άλλου.

Αντικειμενική – Υποκειμενική αφήγηση

Μπορούμε να διακρίνουμε δύο κατηγορίες αφηγήσεων ανάλογα με τον σκοπό που υπηρετούν.

Αντικειμενικές / Πρακτικές αφηγήσεις: Έχουν βασικό σκοπό να πληροφορήσουν (ιστοριογραφία, βιογραφικό σημείωμα, δημοσιογραφική είδηση, ιατρικό ιστορικό, αστυνομικό δελτίο συμβάντων, κατάθεση στο δικαστήριο κτλ.).

Υποκειμενικές / Δημιουργικές αφηγήσεις: Έχουν σκοπό κυρίως την έκφραση και την αισθητική απόλαυση (προσωπικές διηγήσεις, φιλική επιστολή, λογοτεχνική αφήγηση:

παραμύθια, μύθοι, θρύλοι κτλ.). Ορισμένες φορές λειτουργούν ως μέσο διέγερσης συναισθημάτων στον λόγο της πειθούς.

Η δομή της αφήγησης και η χρήση των ρηματικών χρόνων

Είναι δύσκολο να βρεθεί ένα ενιαίο πρότυπο οργάνωσης για όλα τα αφηγηματικά κειμενικά είδη τα οποία είναι πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους. Ωστόσο, σύμφωνα με τη σύγχρονη αφηγηματολογία, τόσο οι αντικειμενικές αφηγήσεις όσο και οι υποκειμενικές, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι λογοτεχνικές, μπορεί να έχουν την παρακάτω τριμερή δομή:

α. Αρχική κατάσταση

Προσανατολισμός του αναγνώστη: δίνονται πληροφορίες για τα πρόσωπα, τον χώρο και τον χρόνο.

β. Μετασχηματισμός

Εμφανίζεται κάποιο πρόβλημα/γεγονός που ανατρέπει την αρχική κατάσταση, εξελίσσεται η δράση για την αντιμετώπιση/επίλυσή του γεγονότος/προβλήματος και κορυφώνεται.

γ. Τελική κατάσταση

Επίλυση του προβλήματος.

Κλείσιμο/έξοδος: συμπεράσματα και επιμύθιο, με τα οποία γίνεται η μετάβαση από τον παρελθοντικό κόσμο της ιστορίας στον παροντικό κόσμο της συνομιλίας. Στην αφήγηση παρουσιάζεται συχνά και η **αξιολόγηση**, που δείχνει τη στάση και τα συναισθήματα του αφηγητή απέναντι στα γεγονότα. Η αξιολόγηση μπορεί να είναι διάσπαρτη σε όλο το κείμενο.

Στις διάφορες φάσεις της αφήγησης χρησιμοποιούνται συνήθως διαφορετικοί ρηματικοί χρόνοι, στην περιγραφή της αρχικής κατάστασης συνήθως επικρατεί ο παρατατικός, στον μετασχηματισμό ο αόριστος, ενώ στην αξιολόγηση και στο επιμύθιο ο ενεστώτας.

Αφηγητής

Στις αντικειμενικές αφηγήσεις ο αφηγητής ταυτίζεται με τον συντάκτη/ συγγραφέα του κειμένου. Στα λογοτεχνικά κείμενα, όμως, αφηγητής και συντάκτης/ συγγραφέας είναι δύο διαφορετικά πρόσωπα που δεν πρέπει να συγχέονται. Ο συγγραφέας είναι ένα πραγματικό πρόσωπο που υπάρχει έξω από το κείμενο, ενώ ο αφηγητής είναι ένα πλαστό πρόσωπο, δημιούργημα του συγγραφέα, που αφηγείται την ιστορία και «ακούμε» τη φωνή του. Και στις δύο περιπτώσεις, πάντως, μπορούμε να διακρίνουμε δύο τύπους αφηγητή, ανάλογα με τη συμμετοχή τους στα γεγονότα:

α. τον ομοδιηγητικό αφηγητή, που συμμετέχει στα γεγονότα ως αυτόπτης μάρτυρας ή ως πρωταγωνιστής και διηγείται τα γεγονότα σε α' ρηματικό πρόσωπο (πρωτοπρόσωπη αφήγηση).

β. τον ετεροδιηγητικό αφηγητή, που δεν έχει καθόλου συμμετοχή και αφηγείται σε γ' ρηματικό πρόσωπο (τριτοπρόσωπη αφήγηση) την ιστορία άλλων, π.χ. ένας ιστορικός, ένας δημοσιογράφος κ.ά.

Η οπτική γωνία στην αφήγηση

Με τον όρο οπτική γωνία στην αφήγηση εννοούμε γενικώς τη σκοπιά από την οποία ο αφηγητής «βλέπει» (κυριολεκτικά ή μεταφορικά) τα γεγονότα σε μια αφήγηση. Ο αφηγητής ανάλογα με την ταυτότητά του (κοινωνική προέλευση, γνωστική συγκρότηση, τρόπο σκέψης, συναισθηματική φόρτιση κτλ.) και την εκάστοτε περίσταση, κάνει επιλογή και αξιολόγηση των γεγονότων στην αφήγησή του. Έτσι, το ίδιο αφηγηματικό περιεχόμενο (η ίδια ακολουθία γεγονότων) μπορεί να αποδοθεί από διαφορετική οπτική γωνία, για παράδειγμα, σε ένα συμβάν ενδοσχολικής βίας ο θύτης και το θύμα μπορεί να αφηγηθούν το ίδιο γεγονός από διαφορετική οπτική γωνία. Στη λογοτεχνία ειδικότερα με τον όρο οπτική γωνία αναφερόμαστε σε μια αφηγηματική τεχνική που την καθορίζει ο συγγραφέας, ο οποίος επιλέγει συνήθως μία από τις παρακάτω δυνατότητες εστίασης:

α. Αφήγηση με μηδενική εστίαση, στην οποία ο αφηγητής που δημιουργεί ο συγγραφέας δεν έχει συγκεκριμένη οπτική γωνία, αλλά σαν θεός «βλέπει» τον κόσμο από παντού και γνωρίζει τα πάντα, π.χ. την εμφάνιση, τις ενέργειες, τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τα κίνητρα των ηρώων. Είναι ο **παντογνώστης αφηγητής** που διηγείται την ιστορία σε γ' ρηματικό πρόσωπο.

β. Αφήγηση με εσωτερική εστίαση, δηλαδή αφήγηση από την οπτική γωνία ενός προσώπου που έχει περιορισμένη γνώση για τα πρόσωπα και τα πράγματα και διηγείται την ιστορία σε α' ρηματικό πρόσωπο.

Τρόποι για την παρουσίαση των χαρακτήρων σε αφηγηματικό κείμενο

Σε μία αφήγηση, οι χαρακτήρες των προσώπων παρουσιάζονται με άμεσο τρόπο (άμεση δήλωση), με έμμεσο (δείξη) ή με συνδυασμό των δύο τρόπων. Στην πρώτη περίπτωση ο συγγραφέας αναθέτει στον αφηγητή ή σε κάποιο άλλο πρόσωπο να περιγράψει άμεσα τους χαρακτήρες με τη χρήση λεκτικών προσδιορισμών, π.χ. ο Γιάννης ήταν ανεύθυνο άτομο. Στη δεύτερη περίπτωση ο συγγραφέας παρουσιάζει με έμμεσο τρόπο τους χαρακτήρες των προσώπων μέσα από τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, τις πράξεις τους, τη συμπεριφορά τους, τις αντιδράσεις τους, μέσα από τα λόγια τους και μέσα από αυτά που σκέφτονται ή λένε οι άλλοι για αυτούς. Ο συγγραφέας μπορεί να κάνει μίξη των δύο τρόπων.

Αυτοβιογραφική αφήγηση

Η **αυτοβιογραφική αφήγηση** είναι μια ρεαλιστική αφήγηση στην οποία ο συγγραφέας ταυτίζεται με τον αφηγητή και διηγείται σε **α' ρηματικό πρόσωπο** πραγματικά γεγονότα της ζωής του. Ο συγγραφέας είναι συνήθως μια προσωπικότητα που έχει επιτελέσει σημαντικό έργο σε κάποιον τομέα, (στην επιστήμη, στην τέχνη, στην πολιτική κ.ά.). Η έκταση της αυτοβιογραφικής αφήγησης ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση, μπορεί να εκτείνεται σε λίγες σελίδες ή σε ένα ολόκληρο βιβλίο.

Βιογραφική αφήγηση

Η σύνθεση μιας **ιστορίας ζωής-βιογραφικής αφήγησης**:

- Περιλαμβάνει την επιλογή των εμπειριών που επιθυμεί ο αφηγητής να αναπαραστήσει, οι οποίες συνοδεύονται και από αντίστοιχα συναισθήματα. Η επιλογή

αυτή σχετίζεται με τις επιδιώξεις του αφηγητή, τον τρόπο που ορίζει τον εαυτό του / την ταυτότητά του και την επιθυμία του να προσλάβουν και οι άλλοι την ταυτότητά του.

- Λαμβάνει υπόψη το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται και το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η αφήγηση.

Βιογραφικά είδη

Απομνημονεύματα: Από μνήμης γραπτή έκθεση ή αφήγηση γεγονότων, που ο συγγραφέας τα έζησε από πολύ κοντά, ως αυτόπτης μάρτυρας, ή πήρε κι ο ίδιος μέρος σ' αυτά. Μ' άλλα λόγια, είναι ένα κείμενο στο οποίο ο συγγραφέας αφηγείται ένα μέρος από την ιστορία της ζωής του.

[Πηγή: *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΙΤΥΕ]

Αυτοβιογραφία: 1) Πεζό (κατά κανόνα) αφηγηματικό κείμενο με το οποίο ο συγγραφέας του εξιστορεί την ίδια του τη ζωή (ή ένα σημαντικό μέρος της). Συνεκδοχικά ένα βιβλίο που περιέχει ένα τέτοιο κείμενο .2) Το λογοτεχνικό είδος των κειμένων στα οποία ο συγγραφέας ο ίδιος εξιστορεί τη ζωή του (ή σημαντικό μέρος αυτής).

[Πηγή: *Μεγάλο Ηλεκτρονικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας - Πατάκη*
(<http://milneg.patakis.gr>)]

(Αυτο)βιογραφικό σημείωμα: Σύντομη βιογραφία που περιέχει στοιχεία της ζωής ή και της (επαγγελματικής, επιστημονικής, καλλιτεχνικής κτλ.) δραστηριότητας ενός προσώπου.

[Πηγή: *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (<https://www.greek-language.gr>)]

Βιογραφία: Αφήγηση, σε πεζό λόγο, της ζωής ενός επιφανούς –συνήθως– ανθρώπου, ενός ιστορικού προσώπου, γραμμένη όχι από τον ίδιο αλλά από κάποιο άλλο πρόσωπο, το βιογράφο του.

[Πηγή: *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΙΤΥΕ]

Μυθιστορηματική βιογραφία: Ο συγγραφέας ξεκινά από τα πραγματικά γεγονότα της ζωής ενός ανθρώπου· προσθέτει, όμως, πολλές ανεξακρίβωτες πληροφορίες ή και δικές του επινοήσεις, ώστε να προσδώσει στο έργο του πραγματική λογοτεχνική αξία.

[Πηγή: *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΙΤΥΕ]

Ημερολόγια: Βιογραφικό είδος, με αυστηρή τοπική και χρονική ένδειξη στην αρχή, στο οποίο ο συγγραφέας καταγράφει με εξομολογητικό, ειλικρινές και αυθόρμητο ύφος, σημαντικά ή ασήμαντα γεγονότα της προσωπικής του ζωής ή /και κοινωνικά συμβάντα που του προσέλκυσαν το ενδιαφέρον.

[Πηγή: *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας* (<https://christikolexiko.academyofathens.gr>)]

Μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία: Μυθιστόρημα στο οποίο ο συγγραφέας περιλαμβάνει στοιχεία από τη ζωή του. Μπορεί να θεωρηθεί παραλλαγή της αυτοβιογραφίας.

Συναξάρι(α): Διήγηση που αναφέρεται στο βίο και στο μαρτύριο αγίου ή μάρτυρα του χριστιανισμού ή και σε άλλα θέματα σχετικά με την εκκλησιαστική ζωή, καθώς και το βιβλίο που περιέχει την παραπάνω διήγηση.

[Πηγή: *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (<https://www.greek-language.gr>)]

Διαλογική σκηνή

Η **διαλογική σκηνή** προσφέρει στην αφήγηση δραματικότητα και ζωντάνια, προκαλεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη και του δημιουργεί την αίσθηση ότι παρακολουθεί τα γεγονότα από κοντά.

Επιστολή προσωπική

Μια προσωπική επιστολή ως προς τη **δομή** της έχει: προσφώνηση, θέμα, αποδέκτη και επιφώνηση. Ως προς τη **μορφή** της αξιοποιεί όλα τα ρηματικά πρόσωπα (ειδικά το α΄ και το β΄) και τις εγκλίσεις (κυρίως υποτακτική και προστακτική).

Το **ύφος** καθορίζεται από την ιδιότητα του αποστολέα και του παραλήπτη και τον σκοπό σύνταξης της επιστολής (π.χ. να διαπιστωθούν προβλήματα, να εκφραστούν απόψεις ή να παρουσιαστούν σκέψεις και συναισθήματα κτλ.).

Επιχείρημα & αντεπιχείρημα

Τα επιχειρήματα και τα αντεπιχειρήματα είναι λογικές προτάσεις, που συνήθως διευθετούνται σε μια κλιμακωτή σειρά για την απόδειξη ή την ανατροπή/αντίκρουση μιας θέσης σε συζητήσεις, διαδικασίες διαλόγου, αντιπαράθεσης.

Διαπιστώνουμε επίσης ότι στην επιχειρηματολογία (= σειρά επιχειρημάτων, τα οποία συνδέονται λογικά μεταξύ τους για την απόδειξη, στήριξη ή ανατροπή μιας θέσης) διακρίνουμε:

- την **αποδεικτέα θέση**: Πρόκειται για τον ισχυρισμό που πρόκειται να αποδειχθεί ως αληθής.
- την **απόδειξη**: Αποτελεί το υποστηρικτικό/πληροφοριακό υλικό για την απόδειξη της «θέσης» ή/και την παρουσίαση του αντίλογου. Μπορεί να αποτελείται από γενικά αποδεκτές αλήθειες, γνώμες, αιτιολογήσεις κτλ. ή από εμπειρικά δεδομένα (στατιστικές, πορίσματα ερευνών, παραδείγματα, αυθεντικές μαρτυρίες, γνώμες ειδικών, επεξηγήσεις κτλ.).
- το **συμπέρασμα** (εφόσον καταγράφεται): Είναι η σύνοψη της επιχειρηματολογίας.

Έρευνα

Για να είναι μια έρευνα **αξιόπιστη**, θα πρέπει να:

- Έχει τίτλο στον οποίο αναφέρεται με σαφήνεια και ακρίβεια το αντικείμενο και το περιεχόμενό της.
- Αναφέρει τον φορέα που τη διεξάγει ή τελεί υπό την αιγίδα του. • Αναφέρει το χρονικό πλαίσιο διεξαγωγής της, τον αριθμό του δείγματος και την περιοχή στην οποία διεξήχθη.
- Είναι το δείγμα της έρευνας (κατά το δυνατόν) αντιπροσωπευτικό. • Καταλήγει σε συμπεράσματα που απορρέουν από την έρευνα και αντιστοιχούν απόλυτα στο περιεχόμενο που δηλώθηκε στον τίτλο της.
- Δημοσιεύεται στα ΜΜΕ ή/και στον ιστότοπο του φορέα που τη διεξήγαγε.

Ερωτηματολόγιο

- Το ερωτηματολόγιο αποτελεί ένα από τα πιο διαδεδομένα εργαλεία της κοινωνικής έρευνας.
- Πρόκειται για μια σειρά από γραπτές προτάσεις / ερωτήσεις, οι οποίες παρουσιάζονται με μια συγκεκριμένη σειρά.

- Οι προτάσεις / ερωτήσεις πρέπει να είναι απλές και κατανοητές, διατυπωμένες με ακρίβεια και σαφήνεια.
- Κάθε πρόταση / ερώτηση θα πρέπει να απαντάται (εκτός εάν υπάρχει συγκεκριμένη οδηγία για κάτι διαφορετικό).
- Η μελέτη του ερωτηματολογίου εμπλουτίζει τα ποσοτικά και τα ποιοτικά δεδομένα μιας έρευνας.

Ημερολόγιο

Το **ημερολόγιο** είναι ένα αυτοβιογραφικό κείμενο με εξομολογητικό τόνο, συνήθως σε α' ενικό πρόσωπο, και μπορεί να πάρει διάφορες μορφές ανάλογα με το αν ο συντάκτης απευθύνεται μόνο στον εαυτό του ή επιθυμεί να το διαβάσουν και άλλοι. Ο συντάκτης συνήθως προσπαθεί να βάλει σε τάξη τις σκέψεις του για τα γεγονότα της καθημερινής του ζωής και να αποφορτιστεί από τα συναισθήματά του. Έτσι, το ύφος είναι προσωπικό και βιωματικό και η γλώσσα συγκινησιακά φορτισμένη.

Ομιλία

Τα χαρακτηριστικά της ομιλίας

- Πρόκειται για προφορικό λόγο που εκφωνείται με αφορμή συγκεκριμένη περίπτωση και με αντικείμενο ευρείας θεματολογίας (πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, επιστημονικό, θρησκευτικό κτλ.).
- Απευθύνεται σε εθνικό, διεθνές, κρατικό, διακρατικό ή άλλο συλλογικό όργανο ή ευρύτερα σε ακροατήριο.
- Ο πομπός επιβάλλεται να χρησιμοποιεί ύφος που ταιριάζει στην επικοινωνιακή περίπτωση (επίσημο, επιστημονικό, λογοτεχνικό, οικείο κτλ.).
- Χρησιμοποιείται το β' πρόσωπο πληθυντικού αριθμού και, όταν θεωρείται σκόπιμο, χρησιμοποιείται και το α' πρόσωπο ενικού ή και πληθυντικού.

Η δομή της ομιλίας

- **Προσφώνηση:** Εξαρτάται από την ιδιότητα του δέκτη και τις επιδιώξεις του πομπού και συνήθως τοποθετείται στο πάνω αριστερό μέρος του κειμένου. Πρόκειται για τον εισαγωγικό χαιρετισμό που απευθύνει ένας ομιλητής στο ακροατήριό του. Η προσφώνηση, αν ο λόγος είναι επίσημος, επιβάλλεται να είναι κλιμακωτή, δηλαδή ο ομιλητής απευθύνεται στο ακροατήριό του ξεκινώντας από τους ιεραρχικά υψηλά ιστάμενους και προχωρεί προς τους απλούς δέκτες.

- **Πρόλογος/εισαγωγή:** Ο ομιλητής παρουσιάζει επιγραμματικά το θέμα, τη σκοπιά από την οποία θα το αντιμετωπίσει και ταυτόχρονα επιδιώκει να κερδίσει το ενδιαφέρον του ακροατηρίου. Ορισμένες φορές, ο πρόλογος/ η εισαγωγή μπορεί να περιλαμβάνει και τις ευχαριστίες του πομπού προς την οργανωτική επιτροπή της εκδήλωσης.
- **Κύριο μέρος:** Ο ομιλητής έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει ανάλογα με το θέμα: αφήγηση, βεβαίωση (αποδεικτικό υλικό) και ανασκευή (= αντίκρουση μιας θέσης).
- **Επίλογος:** Σύντομη ανακεφαλαίωση, προτροπή, ανάδειξη των βασικών επιχειρημάτων της ομιλίας.
- **Αποφώνηση:** Τυποποιημένη συνήθως φράση, η οποία τοποθετείται στο κάτω δεξιό μέρος του κειμένου.

Ορισμός

Με τον ορισμό διευκρινίζεται η σημασία μιας λέξης ή μιας έννοιας και παρουσιάζονται τα κύρια γνωρίσματά της. Χρησιμοποιείται κυρίως σε κειμενικά είδη της περιγραφής, της εξήγησης και της επιχειρηματολογίας στα οποία περιλαμβάνεται και ο φιλοσοφικός διάλογος περί φιλίας. Οι ορισμοί μπορεί να είναι σύντομοι, όπως είναι συνήθως οι ορισμοί των λεξικών, ή εκτεταμένοι, οπότε μπορούν να καλύψουν μία ή περισσότερες παραγράφους ακόμη και ένα ολόκληρο κείμενο, όπως είδαμε ότι συμβαίνει και στον διάλογο για τη φιλία.

Ο ορισμός αποτελείται από τρία δομικά μέρη:

α) Οριστέα έννοια: η έννοια που πρόκειται να οριστεί.

β) Γένος: η ευρύτερη έννοια στην οποία εντάσσεται η οριστέα έννοια. **γ) Ειδοποιός**

διαφορά: τα στοιχεία που διαφοροποιούν την οριστέα έννοια από όλες τις υπόλοιπες έννοιες που ανήκουν στο ίδιο γένος.

Ο ορισμός μιας έννοιας συχνά συνοδεύεται από τη **διαίρεση** η οποία παρουσιάζει όλα τα ομοειδή αντικείμενα (είδη) που περιλαμβάνει η έννοια.

Η διαίρεση της έννοιας αποτελείται από τρία δομικά μέρη:

α) Διαιρετέα έννοια: η έννοια που διαιρείται ταξινομείται.

β) Διαιρετική βάση: το κριτήριο διαίρεσης ή ταξινόμησης.

γ) Είδη: τα μέλη της διαίρεσης.

Παραγλωσσικά & εξωγλωσσικά στοιχεία της ομιλίας

Παραγλωσσικά στοιχεία: Επιτονισμός, ρυθμός, παύσεις, προφορά, ένταση φωνής, άρθρωση κ.ά.

Εξωγλωσσικά στοιχεία: Χειρονομίες, κινήσεις, έκφραση προσώπου, βλέμμα, διάθεση, κ.ά.

Περιγραφή

Περιγραφή είναι η αναπαράσταση με τον λόγο ενός αντικειμένου, ενός προσώπου, μιας κατάστασης, μιας ενέργειας κτλ. Η περιγραφή έχει ως κύρια κοινωνική λειτουργία την παρατήρηση του κόσμου και την ταξινόμηση των εμπειριών μας σε ένα πλαίσιο. Ωστόσο πέρα από τον γενικό της στόχο, αποβλέπει κάθε φορά σε έναν ειδικότερο σκοπό: στη μετάδοση γνώσεων (π.χ. η περιγραφή κάποιου πειράματος), στην κάλυψη πρακτικών αναγκών (π.χ. η περιγραφή εμπορικού προϊόντος), στην απλή ψυχαγωγία (π.χ. η λογοτεχνική περιγραφή).

Υποκειμενική – Αντικειμενική περιγραφή

Υπάρχουν δύο κυρίαρχα είδη περιγραφής, ανάλογα με τον σκοπό που υπηρετεί το καθένα: η **αντικειμενική περιγραφή** και η **υποκειμενική**. Η αντικειμενική περιγραφή ταιριάζει γενικώς σε κείμενα πληροφοριακά με στόχο την ενημέρωση. Στην περίπτωση αυτή, ο συντάκτης αποφεύγει να αναμειχθεί προσωπικά, είναι αποστασιοποιημένος. Στο κείμενο κυριαρχεί ο ενεστώτας σε τρίτο ρηματικό πρόσωπο, για να δηλωθεί ότι οι ιδιότητες του αντικειμένου της περιγραφής ισχύουν διαχρονικά. Αντίθετα, στην υποκειμενική περιγραφή που αφθονεί στη λογοτεχνία, ο συντάκτης του κειμένου εμπλέκεται προσωπικά, εκφράζει σε α' ρηματικό πρόσωπο την προσωπική του άποψη και τα συναισθήματά του. Αυτά τα δύο είδη περιγραφής «αναμειγνύονται», όταν οι επικοινωνιακές ανάγκες το απαιτούν.

Πολυτροπικό & μονοτροπικό κείμενο

Πολυτροπικό είναι το κείμενο που χρησιμοποιεί για τη μετάδοση μηνυμάτων συνδυασμό σημειωτικών τρόπων, δηλαδή γραπτό λόγο, εικόνα, ήχο, μουσική, γραφικά, κίνηση, μοτίβα, ψηφιακά εργαλεία.

Το **σκίτσο** / η **γελοιογραφία** ως πολυτροπικό κείμενο με:

- τη δύναμη της εικόνας και το άλλοθι του γέλιου
- την ευρηματικότητα
- τους ήρωες και τους αντι-ήρωες
- τον αυτοσαρκασμό και το καυστικό χιούμορ
- τον υπαινικτικό και συνθηματικό λόγο

εκτονώνει συναισθήματα και αποτυπώνει με ιδιαίτερο τρόπο ανθρώπινες καταστάσεις σαν και αυτή που είδαμε (πατέρα-γιου) στη σύνθεση του Αρκά.

Μονοτροπικό είναι το κείμενο που χρησιμοποιεί μόνο έναν σημειωτικό τρόπο για τη μετάδοση μηνυμάτων, λ.χ. μόνο το γλωσσικό σημειωτικό σύστημα (έντυπος λόγος) ή μόνο το οπτικό (εικόνα).

Ρηματικά πρόσωπα & ύφος

Πρώτο (α') ενικό

Με τη χρήση του α' ενικού προσώπου ο πομπός δίνει στο κείμενο:

- το στοιχείο της προσωπικής μαρτυρίας και της υποκειμενικότητας
- τόνο εξομολογητικό, συνομιλιακό.

Πρώτο (α') πληθυντικό

Με τη χρήση του α' πληθυντικού προσώπου ο πομπός:

- Εντάσσει τον εαυτό του μέσα σε ένα ευρύτερο σύνολο.
- Τονίζει την καθολικότητα ενός φαινομένου, τη συλλογική ευθύνη ή την αναγκαιότητα συλλογικής δράσης.
- Προσδίδει οικείο ύφος στο κείμενο.

Δεύτερο (β') ενικό και πληθυντικό

Με τη χρήση του β' ρηματικού προσώπου ο πομπός:

- Καθιστά τον δέκτη συμμετοχο στον προβληματισμό του
- Προσδίδει στο κείμενο διαλογικό χαρακτήρα, ζωντάνια και αμεσότητα, και οικείο ύφος.

Τρίτο (γ') ενικό και πληθυντικό

Με τη χρήση του γ' προσώπου ο πομπός:

- Προσδίδει στο κείμενο αντικειμενικότητα, ουδετερότητα και ύφος τυπικό (επίσημο και απρόσωπο).

Η εναλλαγή ρηματικών προσώπων προσδίδει στο κείμενο υφολογική ποικιλία.

Ρητορικά ερωτήματα

Με τα **ρητορικά ερωτήματα** ο συγγραφέας συνήθως δίνει έμφαση, προβάλλει αυτό που θέλει να τονίσει ή και εισάγει ένα νέο θέμα. Δημιουργεί επιπλέον ένα κλίμα οικειότητας δίνοντας στον αναγνώστη την αίσθηση του διαλόγου, τον κάνει συμμετοχο στους προβληματισμούς του.

Συνέντευξη

Συνέντευξη είναι η συνομιλία ανάμεσα σε ένα δημοσιογράφο και σε μια προσωπικότητα ή σε έναν απλό πολίτη, που αναφέρεται σε θέματα πολιτικά, κοινωνικά, επιστημονικά, προσωπικά κτλ.

[Πηγή: *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (<https://www.greek-language.gr>)]

- Το κύριο οργανωτικό σχήμα με το οποίο συνήθως εξελίσσεται μια συνέντευξη είναι αυτό των ερωταποκρίσεων: ο συνεντευκτής ρωτά και ο συνεντευξιαζόμενος απαντά, χωρίς κατά κανόνα να υπάρχει η δυνατότητα αντιστροφής των ρόλων.
- Οι ερωτήσεις μπορούν να διακριθούν σε ανοικτές/ευέλικτες και κλειστές.
- Ο συνεντευκτής προσδιορίζει τις θεματικές ενότητες και την εξέλιξη της συζήτησης (π.χ. τρόπος διαδοχής των ερωτήσεων, επιμέρους διευκρινιστικά ερωτήματα, μετάβαση από το ένα θέμα στο άλλο). Έτσι, ο έλεγχος της συνέντευξης απορρέει κυρίως από τις ερωτήσεις που υποβάλλει ο συνεντευκτής.
- Υπάρχει και ένας τρίτος συντελεστής (εκτός από τον συνεντευκτή και τον συνεντευξιαζόμενο), ο ακροατής/τηλεθεατής/αναγνώστης, ο οποίος είναι νοητά παρών ως αποδέκτης των ερωτήσεων-απαντήσεων.
- Το ύφος της συνέντευξης εξαρτάται από την ιδιότητα του συνεντευκτή και του συνεντευξιαζόμενου και από τον σκοπό της. Συνήθως είναι απλό με στοιχεία προφορικότητας.

- Μια συνέντευξη:
 - ενημερώνει
 - πληροφορεί
 - αναπτύσσει τις προσωπικές απόψεις ή
 - περικλείει τους προβληματισμούς του συνεντευξιαζόμενου για ένα συγκεκριμένο θέμα.

Συνέντευξη-πορτρέτο

Υπάρχουν πολλά και διάφορα είδη συνέντευξης. Ένα από αυτά είναι η συνέντευξη πορτρέτο που έχει σκοπό τη σκιαγράφηση μιας προσωπικότητας που είναι δημοφιλής στο ευρύ κοινό.

- Σε κάποιες περιπτώσεις ο σκοπός της συνέντευξης περιορίζεται στην ανάδειξη άγνωστων περιστατικών ή λεπτομερειών της ζωής του συνεντευξιαζόμενου, οι οποίες αποκαλύπτουν πληροφορίες που παρέμεναν άγνωστες ως τη στιγμή της συνέντευξης. Η συνέντευξη-πορτρέτο αποκτά ενίοτε έναν εξομολογητικό χαρακτήρα με έντονη συναισθηματική φόρτιση.
- Τα πρόσωπα-στόχοι συνεντεύξεων αυτού του τύπου είναι συνήθως ήδη προβεβλημένα και καταξιωμένα από το έργο τους. Αυτό το γεγονός καθιστά ενδιαφέρουσα τη γνώμη τους ακόμη και για θέματα που δεν έχουν άμεση σχέση με τις γνώσεις ή την ειδικότητά τους ή και με το επάγγελμα που ασκούν. Γίνονται έτσι συχνά καθοδηγητές της κοινής γνώμης ως πρόσωπα μεγάλης επιρροής (opinion leaders).

Συνοχή

Η συνοχή μεταξύ των περιόδων και μεταξύ των παραγράφων επιτυγχάνεται με: α) Διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν μια συγκεκριμένη νοηματική σχέση:

- **αντίθεση:** *αλλά, όμως, ωστόσο, εντούτοις κ.ά.*
- **χρονική σειρά:** *αρχικά, προηγουμένως, στη συνέχεια, πρώτα, ύστερα, πριν, στο μεταξύ, έπειτα, τέλος κ.ά.*
- **επεξήγηση:** *δηλαδή, αυτό σημαίνει ότι, ειδικότερα, με άλλα λόγια κ.ά.*
- **έμφαση, βεβαιότητα:** *βέβαια / βεβαίως, φυσικά, αναμφισβήτητα, κυρίως, πράγματι, προπαντός, προπάντων κ.ά.*
- **συμπέρασμα ή αποτέλεσμα:** *επομένως, συνεπώς, έτσι, λοιπόν κ.ά.*

- **αιτία ή αιτιολόγηση:** γιατί, επειδή, διότι, αφού, καθώς, εξαιτίας κ.ά.
- **αναλογία:** όπως... έτσι..., σαν, ομοίως, ανάλογα κ.ά.
- **σκοπό:** για να, με σκοπό να κ.ά.

β) Άλλα λεκτικά στοιχεία

- **αντωνυμίες** (δεικτικές, αναφορικές)
- **επιρρήματα** (τοπικά, χρονικά, τροπικά)
- **επανάληψη** σημαντικής για το νόημα λέξης ή φράσης
- **συνώνυμη** λέξη ή φράση
- **υπερώνυμη** λέξη ή φράση (= πρόκειται για λέξη ή φράση με σημασία ευρύτερη από τη σημασία άλλων λέξεων ή φράσεων, π.χ. η λέξη *πολίτευμα* είναι υπερώνυμη των λέξεων *βασιλεία, αριστοκρατία, δημοκρατία*).

Τίτλος & υπότιτλος

Σχολιάζοντας **μορφικά** έναν τίτλο επικεντρωνόμαστε:

- στην έκτασή του (ολιγόλεξος ή εκτενής)
- αν είναι μεταφορικός ή κυριολεκτικός
- αν χρησιμοποιεί σημεία στίξης και τι προσδίδουν στον λόγο
- αν είναι ονοματικός ή ρηματικός (αν είναι ρηματικός σχολιάζουμε τον χρόνο του ρήματος, την έγκλιση και το ρηματικό πρόσωπο).

Σχολιάζοντας **νοηματικά** έναν τίτλο εστιάζουμε:

- στην προδήλωση του θέματος του κειμένου
- στην προδήλωση της θέσης του συγγραφέα σε σχέση με το θέμα.

Ο **υπότιτλος**, όπου υπάρχει, επιχειρεί:

- να καταστήσει τον τίτλο σαφέστερο και πιο παραστατικό με τη χρήση του μεταφορικού λόγου
- να προϊδεάσει για το θέμα του κειμένου.

Ύφος

Επικοινωνιακή περίσταση και ύφος

Ο συντάκτης ενός κειμένου φροντίζει να επιλέξει κάθε φορά το κατάλληλο ύφος, να κάνει, δηλαδή, τις κατάλληλες γλωσσικές επιλογές, για να επικοινωνήσει αποτελεσματικά στην εκάστοτε επικοινωνιακή περίσταση. Λαμβάνει υπόψη του ότι η

επικοινωνιακή περίσταση διαμορφώνεται από παραμέτρους όπως: ποιος είναι ο πομπός, σε ποιον δέκτη απευθύνεται, με ποιο μέσο/ κανάλι επικοινωνεί, με ποιον σκοπό, με ποιο θέμα, πού, πότε κτλ. Το ύφος ενός κειμένου δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί με ακρίβεια, μπορούμε όμως να διακρίνουμε τρία βασικά επίπεδα:

1. Τυπικό: Εμφανίζεται κυρίως σε γραπτά κείμενα (δημόσιας διοίκησης, επιστημονικά κ.ά.), και σπανιότερα στον προφορικό λόγο (διαλέξεις, κηρύγματα κτλ.). Κυριαρχεί το λόγιο λεξιλόγιο, η υποτακτική σύνδεση και ο μακροπερίοδος λόγος, η παθητική σύνταξη, το γ' ρηματικό πρόσωπο, η ονοματοποίηση, η αναφορική/κυριολεκτική λειτουργία του λόγου κτλ.

2. Οικείο: Χρησιμοποιείται κυρίως στον προφορικό λόγο (π.χ. συνομιλίες) και σπανιότερα στον γραπτό λόγο (φιλικές επιστολές, λογοτεχνικά κείμενα κτλ.). Κυριαρχεί το λαϊκό λεξιλόγιο, η παρατακτική σύνδεση και ο βραχυπερίοδος λόγος, η ενεργητική σύνταξη, το α' και β' ρηματικό πρόσωπο, ο ρηματικός λόγος, τα σχήματα λόγου και η ποιητική λειτουργία του λόγου κτλ.

3. Ουδέτερο: Παρουσιάζεται κυρίως στον πληροφοριακό γραπτό λόγο (π.χ. κείμενα δημοσιογραφικά, αποδεικτικά δοκίμια, ανακοινώσεις κτλ.) και συνδυάζει επιλογές και από τα δύο προηγούμενα επίπεδα ύφους.

Παραδείγματα

Τυπικό ύφος: Απομακρύνθηκε τάχιστα.

Οικείο ύφος: Την κοπάνησε / Την έκανε.

Ουδέτερο ύφος: Έφυγε γρήγορα μακριά.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

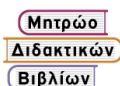
Τίτλος: Ερευνητική εργασία για τις διαβατήριες τελετές

Σχεδιασμός: Αγγελάκος Κωνσταντίνος, Αυδή Άβρα, Αλεξίου Γεωργία,
Μερκούρη Αναστασία, Μητελούδης Πανταζής, Μητρούλιας Παναγιώτης,
Παπαλού Σοφία, Πασσάς Ιωάννης, Χριστόπουλος Δημήτριος

Ημερομηνία ανάρτησης: 22/05/2025

Έκδοση: v1.0

Το παρόν αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ (MIS) 6010165, του Προγράμματος «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή 2021-2027» που υλοποιείται από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή